

ც ი ს კ ა რ ი .

ქ ა რ თ უ ლ ი

სალიტერატურო ჟურნალი.

გამოცემის ივ. კერესელიძისაგან.

ი ა ნ ვ ა რ ი .

წელიწადი მეთორმეტე.

14.

„თუ შეიყვარო სმენად, — მიითვალე, და უკეთუ მიუპყ-
რა ყური შენი, — ბრძენ იქმნე.“ წიგ. ისო ზირ, თავი
6 მუს. 34.)

ტ ფ ი ლ ი ს ს .

კერესელიძის ტიპოგრაფია.

1 8 6 8

дозволено цензурою 1868 г. 1 января.

121

მოკლე მოძღვრება.

თქმული ჩყახ-სა წელსა ქუთაისის შთაფარ ანგელოზის
გველქისაა შინა, გაბრიელ ებისკოპოსისა-მიერ.

მოვილოცავ, ძმანო მართალ-მადიდებელნო ქრისტიანნო,
ახალსა ამას წელსა და ესთხოვე ღმერთსა, რომ თქვენ ყო-
ველთა ბედნიერად და მშვიდობით გაატაროთ იგი.

გარნა რა არის ბედნიერება? სიღვან მოუფა კაცს და სი-
ღვან მიეცემა იგი? ღირს, რომ ამჟედ ესტყვათ ორი-ოდე
სიტყვა, მეტადრე დღეს, როდესაც ყოველი კაცი ბედნიე-
რებას მოუფლოცავს მოყვასსა თვისსა და ბედნიერება-
ზედ ფაქრობს.-

ჩვენ, ძმანო ჩემნო, თითქმის ერთობ ყოველთა შეცდო-
მილი აზრი გვაქვს ამ საგანზედ: თუ ვინმე კარგად სცხოფ-
რებს ამ ქვეყანაზე, წარმატებაში არის და კეთილ დღეობა-
ში, ვიტყვი — მას ბედი აქვსო, ის ბედნიერა არისო; თუ
თუ ვინმემ ცუდათ წაიყენა თავისი საქმე, იმაზედ ვიტყვი —
რადღაცა ბედი არა აქვსო; უბედური კაცი არისო. აქილგან

ნათლად სჩანს, რომ ვინც ესრე იტყვის, იმას ჰგონია, ვითომც ბედი და უბედურება დადის ქრესტიანაზე თვალ-ახვეული, და ვისაც უეცრად პირველად შეხვდება, იგი გაკეთდება და თუ მეორე შეხვდა, წახდება. არა! ძმაო ჩემო! თუ კარგად დაუყვირდები ქრესტიანის ცხოვრებასა, შეიტყობ, რომ ბედნიერება და უბედურება დამოკიდებულია თვით კაცზე და მისს ყოფაქცევაზედ. ვინც ამ ქვეყანაზე არის მხრე, მეცადინე, ქვეიანი, შრომის-მოყვარე, ის, უმეტეს ნაწილად, არის გაკეთებული და ბედნიერი; წინააღმდეგ ამისა, კაცი მცონარე, უგუნური, უზრუნველი, თავის ქონების უზრუნველად დამუხატველი, თუ განდ დიდ ბედნიერებასა შინა იყოს მობილი, ბოლოს, უთუოდ წახდება და გაუბედურდება. როგორათაც კერძო პირის, ვგუთთვე მთელის ქრესტიანის ანუ მთელი საზოგადოების ბედნიერება სწორეთ, ნამდვილად და უეჭველად არის დაფუძნებული დაუცხრომელსა სწავლასა და დაუცხრომელსა მუშაობასა ზედა. ამას დაგვიმტკიცებს ჩუპნ გამოცდილება, ამას დაგვიმტკიცებს ჩუპნ მაგალითი იმ ქვეყნებთა, რომელნიც ჩუპნზედ არიან დაწინაებულნი განათლებასა და კეთილ დღეობასა შინა. ამა ჰკითხე იმ კაცს, რომელიც ყოფილა იმ განათლებულს ქრესტიანებში, ანუ წიგნებისაგან ამოუყითხავს მათი ცხოვრება და მდგომარეობა, ისინი დაგარწმუნებენ მენ, რომ ყოველი მათი წარმატება და ბედნიერება წარმომდინარეობს მათისა გასაოცარისა მხნეობისა და დაუძანებელის შრომისაგან. იმ განათლებულს ქვეყნებში ანდამათ აქვსთ თქული: დროება არის სამდა-

რე, და ვაწკ ღრთებს მკონარეობით აჭარებს, იგი ჰყარ-
გავს ბედსა და სიმდიდრესა, მართალია მომხდარა, რომ ზო-
გაერთა კერძო პირი გაკეთებულა და გამდიდრებულა არა
მისითა მეცადინეობითა, არამედ ერთითა რომლითამე უბრა-
ლო შემთხვევითა; გარნა მთელი ხალხი და ქვეყანა რომ
განათლდეს და გაბედნიერდეს თეინიერ შრომისა, მხნეობისა
და მოთმინებისა, ეს არ მომხდარა.

გარნა ჩუპნ ახლა საყდარში ვდგევართ, წირვის მომ-
სმენელნი და ღუთის მლოცუტსლნი, აქ თითქმის უადგილო
იყო ლაბარაკი ანუ უბნობა სოფლიურს ბედნიერებასა ზედა,
გარნა წარგვიტაცა სოფლის ჩუტულებამ ჩუპნ, აქ უნდ უბ-
ნობდეთ სულიერსა წარმატებასა და ბედნიერებასა ზედა.
გარნა საკრველი კი არის, რომ ესეც თითქმის იმაზედ არის
დამოკიდებული, რაზედაც ხორციელი ბედნიერება. რა არის
სულიერი წარმატება და ბედნიერება? ის, როდესაც კაცი
სულით თვისით გამართლდება ღუთის წინაშე და ეღიბება
უხრწნელსა ჭვირგვანსა საუკუნოასა ცხოვრებისასა. გარნა
ვინ გამართლდება ღუთის წინაშე? ის, ვინც არის მხნე, ბეჯი-
თი, შრომის მოყვარე, მომთმენელი სულიერთა მოღვაწეობა-
თა შინა. სულიერი წარმატება და ბედნიერება სწორეთ იმ
კაცს უნდა მივაწეროთ, რამელმან თვისი ხასიათი დაიმუშავა,
როგორათაც ბეჯითი მიწის მუშაკი გასწმედს და გააკეთებს
თვისსა ყანასა. წინააღმდეგ ამისა, რომელიც კაცი ესეოდენ
არის დაუდევნელი და მკონარე, რომელ არ გამოიცუტალო
ცუდი მისი ხასიათი, არამედ თავი თვისი დაანება და მიანდო

იმ უფუნურთა და მხეცურთა მიღრევილებათა, რომელიც ბუნებრიდგან აქვს ზოგიერთა პირთა, იგი სულიერათ არის უბედური და წახდენილი.

ახლა, შეხედე ძმაო და იხილე, რომელ ხორციელსაცა და სულიერსაცა წარმატებასა და ბედნიერებასა აქვს ერთი და იგივე საფუძველი; შეტრყეველი მხნობა, დაუძინებელი შრომა, სულიერი და ხორციელი; შეიძინე ესერი, თუ ვსურს ბედნიერება.

ღმერთო-მაცხოვარო ჩემო, განატყევე ჩემს გულში ეს მზნობა, განაღვიძე ჩემს შორის შრომის მოყვარეობა, გუჯავს სულიერთაც და ხორციელთაც წარმატებულნი და უბედნიერებულნი. ამინ.

ყ ვ ე დ რ ე ბ ა .

როს გამოვდივარ განსართველად მე ნაღელიანი,
ყველგან შენ მხედები, შენ გიყურებ ვაოცებული:
მაგონდებიან, შეგობარო, ის ტკბილნი დღენი,
ოდეს ჩვენს შუა იყო ძმობა და სიყვარული.
ოჰ, რა ძნელია, როს კაცი კაცს დაიმეგობრებს
და შემდეგ მცირეს მიხეზითა კვლავ დაიშორებს?
რატომ არ მესმის შენგან მეტად ის უცხო ხმები,
გახსოვს, მწვანეხედ რომ ესხდებოდით ამხანაგები
და შენ ჩვენ შუა მღვლეარებით ამბობდი ამას:
„ახლა კი დროა, ყმაწვილებო, მოვიდეთ ჭკვასა?“
„გვეყო ამდენი ზარმაცობა და ცუდლუტობა,
„დღეის იქითა ჩამოვაგდოთ ჩვენ შუა ძმობა
„და მოვიშოროთ სამშობლოსწინ მოვალეობა;
„ჩვენ ერთმანერთსა მივცეთ მხარი კეთილ საქმეში
„და საქართველოს წარმატება ვინერგოთ გულში.
„წინ წავდგეთ, ძმანო, ჩვენც გაენათლღეთ, ჩვენც ხა-
ლხად ვიქცეთ,
რომ განათლებით ევროპიელთ არ ჩამოუტრჩეთ...“
ამ აზრის კაცი განდგომილხარ განზედ ყურებით

და არც გულის უტყობობა დაერდომილის ქართლის თანამშრ-
ომლობით.
ეჭვ, არა ძმაო, როგორცა სჩანს, ჩასაც გვექადდი,
თითონ, არ იყავ მახედ რწმუნეთ, მხოლოდ ბავშობდი,
თორემ თუ ცხადად ესმენოდა შენ ეს გასწრახვანი,
გარწმუნებ, — როგორც ჩვენ ვართ მისი მარად ერთგულნი,
შენც შენს ნათქვამებს თვით საქმიताც აღასრულებდი.
ამით შენს ფიქრებს, შენსა წადილს არ უმტყუნებდი
და შენს სამშობლოს შენს ხვედრს ვალსა მიუბრუნებდი,
მაგრამ, როგორც სჩანს თქმა ყველაფრის გვიადვილდება
აღსრულება კი თქმის უმაღვე ჩვენ გვაფიწყდება....

ვანო ბარათაშვილი.

← აკუს (საქმის)
ის...

მშუტსნიერს თვალ — ტანადსა, შემკობილ ყმაწვილ
ქალებს;
განათლებულ, ნასწავლსა ვისაც ვინ რომ არ აქებს
და ან კრების სიმდიდრეს მაგალითად ახსენებს,
ის მაშინვე თვს სიტყვით იმათ თავს მიატოვებს.

თუმცა თქუტუნ ეგრა ჰპოვებთ მისში ვერცერთს ღირსებას,
მაგრამ ლანძღვა არ ჰქადროთ, დამორჩილდით მის ნებას,
მაშინ მოჰყვება და ჰსთელის ის ყოველს წლოვანებას,
სხუას დიდს ხანს მოუმატებს, ცდილობს თვს დღის დაკლებას.

რაც არ არის ჩემულობს, რათა? მითომ ვერ მიხვდით?
ღარიბს, ობოლს, ოხერსა სამადლოთ თუ შინ გაზრდით,
ნუ იფიქრებთ რომ დიდუკაცს არ ამოუდგეს გვერდით,
მხარს გაუხსწორებს, მაგრამ ნაოჭი დაბლა მოჰსდით.

ვინც თავს არ ვარგებულა, ბოლოს რაღა იქნება,
მაგრამ ჰსურს არ მოშალოს წარსრულ დროს ჩუტსულება,
რითაც რამ შეიკრიბა მის მოშლა ეძნელება,
სხვებზედ კი ცილით იცის ქორების მოგონება.

ეს ანდაზა არ გახსომთ „უნახავმა ნახაო“,
ეს რომ ერთმა კაბაჟა შეიდ წელს შეინახაო

მით ცნობულობდა ხალხი „აის არის გლახაო,
და დღესი თაფი მოჰსწონს დაუღია ხახაო.

თვთვეულ თვეში შობაშს ახალს უცნაურს ჭორსა,
თაფის გარყენილის ენით არ გეასვენებს არც შორსა,
თორემ რა გერჯის, ვინ შეჰსდევს წუმპეში მწოლარს
მხეცსა,
წუნწკლებს უნდა ვერიდნეთ და აყროლებულ მძოვრსა.

ს. სანაღარო.

1867-წ.

წინო.

(ე უ ძ ღ ნ ი დ. ბ ე რ ი ე ვ ს.)

ჰე, ლოთებო, ვის უნახავს
გოგო, ჩემი საყვარელი?
გეფიცებით სხვას არა ჰგავს,
არაფინ ჰყავს საღარგელი. —

ვენაცვალე ჩემსა წინოსს:
ძმობას ვჭეციცე შემაყვარდა!

მდიდარი არის ეგონოს:
აქვს მხოლოდ ერთი საბარდა. —

ადრე თუმცა შდიდრათ იყო,
თელებიცა ბევრი ჰქონია,
მაგრამ ბოლოს ხელი მიჰყო,
საყურარლებში გააბნია. —

14 და მის შემდეგ ამის ტანხელ,
ადარ ცმულა კაბათ ეფარია —
ახლა მღერს სულ სხვა საგანხელ,
ერთი საბარდავი დარია. —

მაგრამ არის სულ სხვა ქალი!
ერთხელ მცივანს შემეყარა;
მე ამივარდა კანკალი,
მანც საბარდა დამათარა! —

ჩემს ნინუცას ენაცვალე!
ხედავთ, როგორ შემეყარა?
რომ გავეთბე, გოგოს მალე,
საბარდა გადამათარა. —

ახლა მჭორვენ. — მაგრამ მივირის! —
ნუ თუ მე არ დამიჯერა,

გასცა და იმ საძაგელს ვირს
პირიქითვე ჩაუყარაჲ!

და არც კი ნაღელობს ფულისთვის!
სწორეთ ემშაკის ხილია...
ჰხედავთ, მეგობრის გულისთვის
ხაბარდაც გაუყილია!.

პერანგიც შემოხვეია,
იჩენს გულ-მეგრდის სითეთრეს,
ნაოჭიც აუზეგია,
აცხადებს რაც აქვს სიმდიდრეს!..

ეს ტურფა ვოგო ლამაზი,
დღეს თუმცა ქვეყნის ბარგია,
არ დაჭარგვია მით ფასი,
უხაბარლოთაც ვარგია!..

გამოუჩნდება მშველელი
ღრო იქნება, მისცემს ფულებს,
მარამ ვინმე საყვარელი,
საწყალს კიდევ გააშიშვლებს!

და ჩემი ლამაზი ნინო
დარჩება სულ მარტო მარტო!

შეიქმნება სასაცილო
და მოკვდება უხაბარლო!!

ჟ. წერეთელი

20 იანვარს.

გიორგის საღმრთო.

ძვირფას იმერეთს თავსა დაუკრამ, გამოვეთხოვი გულ
მოწყვეტილი,
ავიღებ მიწას, ვეამბორები, მე ვარ იმისი ერთგული შვილი.
შვილობით სატრუოვ, მშობელო ჩემო, შენში მიხილავს პი-
რველ ნათელი,
ბევრჯელ შენს ველზედ, ყვაელოვანზედ გამომიდარავს მე
გული ბნელი;
ბევრჯელ, როდესაც მწუხარის გულით მიეცებებივარ, ბუ-
ნების ქორწილს,
იმ ქორწილს, ოდეს მაისის თვეში მართლად ვჭრეტო იმე-
რეთს მწვანეთ დაბურვილს;
როს ნიათაგან ხეებზედ ფოთოლოთ, დაუმღერიათ ჰქონიათ
ლხინი

სამშობლო ხმაზედ, ბანს მოეყოლივარ, მეც დამიწყევია ტრ-
ფობით ღიღინი.
სამშობლოც მხარეე, რომელს ექნება, შენ შეიღებშორის სა-
ლი კლდის გული,
რომე რაც უნდა, შენ გნით შორავედეს, არ მოიგონოს ალე-
რსი შენი,
რომე შენს ხილვად არ მოისწრათედეს დიდ აღტაცებით
გული და სული
და როს გიხილოს, არ განიკურნოს, თუნდ გამოეელოს სა-
სტიკი სენი.
მშობლო მიწაე, კვალად მაღირსე, შენსა საფარველს ქვედ
შემოხიზნა,
მე შენს მცენარეს, შენვე მიმიღე, და ოდეს მოგვედ შენ
მომცე ბინა.

თ. პეტრე მიქელაძე.

1867 წ. სექტემბრის 11.

ქ. ტფილისს.

საქართველოს მდგომარეობა, მაშინ, როდესაც გიორგი აღ-
ვიდა ტახტზედა. — გიორგისაგან პეტერბურღში ელჩის გაგზავნა
სათხოვრით, რომ დემოკრაციებინათ მეფეთა. — იმპერატორი
პაეღეს რესკრიპტი, რომელიც მისცა გიორგისა. — კავალენსკის
დანიშვნა საქართველოს მეფესთან რუსეთის მინისტრათ.

როდესაც გიორგი გამეფდა საქართველო გაუწყობარი იყო,
ასე, რომ არც ჯარი ჰყენდა, რომ მტრის შიში არა ჰქონ-
ნოდა და არც შინაგანი მმართველობა ჰქონდა დადგენილი.
მტრისაგან აკლებული იყო საქართველო, ხალხს დიდი ხარ-
ჯი ეღო და ყოველგან სიღარიბე და სიგლახავე იყო.

ტფილისში აოხრებული მტრისაგან და დანგრეულში. —
ორი ქუჩის მეტი აღარ იყო, სადაც შესძლო იყო, რომ
ან ცხენიანსა და ან ურემს გაეღო თავისუფლათა და იმ
ქუჩებშიაც აქეთა და იქით დანგრეულ-დატყეული სახლები
იყო.

მთელს ქალაქში ერთათ-ერთი სახლი იყო გადაჩენილი,
რომელიც შტერს არ დაენგრია, თავადთ ბებუთოებისა და რო-
ცა მეფე გიორგი მობძანდა ტფილისში დასადგომათ, ეს სა-
ხლში იდგა, ორს წერილს ოთახში თავის გარდაცვალებამ-

დისინ. ეს უთქვამს განსვენებულს ღენერალს თავად და ვითს იოსების-ძეს ბებუთოვს და კავალენსკისაც, 2 დეკემბრის 1799 წ. მიუწერია კნორინდისათვის.

მეფე ირაკლის დიდი სახლობა ჰყვანდა და სახელწიფოს ვემომოსავალი რომ იმათ შესანახათ არა ჰყოფნიდა, თავად-აზნაურებს თავიანთს საკუთარს მამულებს ართმევდა და თავის შვილებს აძლევდა რომ იმისის შემოსავლით ეცხოვრათ. ამასთან უმეტესი ნაწილიც საქართველოსი იმათვე მისცა და ისინი რასაც უნდოდათ იმას სხადიოდნენ თავისუფლათა. და როცა კი მტერი შემოადგა საქართველოსა და მეფემ თავისს შვილებს მოსთხოვა შემწეობა ჯარითა ანუ ფულითა, ისინი წინააღმდეგნი შეიქმნენ თავიანთ მამასა და იმისი ბრძანება და თხოვნა არც აღასრულეს და არც ყური უგდეს

ირაკლის ავთმყოფობისა და მოხუცების მიზეზით ღარია დედოფალი იყო განმგე სახელმწიფოსი და იმისის შემწეობითა და ცდილობით ბატონის-შვილები და ნათესაეები იყვნენ გალაღებული და ირაკლისაც ვერაფერი ვერ გადაეხდევინებინა იმათთვის.

მას დღეს აქეთ, რომ 1783 წ. რუსეთთან საქართველომ ტრაბტატა დასდვა, შემწეობა და საფარველი სთხოვა რუსეთსა, მეფემაცა და სხვათაც მოხსლევ პირთა იმისის იმედით, რომ რუსეთი უთუოთ დიდს შემწეობას მისცემდა საქართველოსა, ასეთ რიგათ მიეშენენ და თავი დაანებეს ყველაფერსა, რომ ყოველივე თავიანთი სიმხნევე დაჰჰარგეს და რომ შეიტყობდნენ ყიზილბაში, ან ლევი საქართველოზედ

დაცემას აპირებსო მეტის მეტად ეწინოდათ და იკამდისინ მიიყვანეს საქმე, რომ ავარიის ხანმა ხარჯი დააღო საქართველოს, წელიწადში ხუთ-ასი თუმანი, და ვითომ მეფე საჩუქრად უგზავნიდა ხოლმე.

ირაკლის ვითომ ეგონა, ამ ფულს რომ მისცემდა, თავის სახელმწიფოს გადაარჩენდა ავარელების და ლეკების შემოსევიდამ, მაგრამ ამითი ისინი ვერ მოიპორა და თავის ხალხს ხარჯი მოუმატა მამინ, როდესაც უამისოთაც ხარჯით შეწუხებულები იყვნენ მეფის სახლობის შენახვით და ამან უარესი დამართა, მეტადრე უფრო ეს იყო, რომ მეტერი ხალხს ხშირად იკლებდა და მოსაქმე ანუ მუშაობა ცოცხადებოდა.

მებატონეები მოვალენი იყვნენ, რომ მეფისათვის შეჭირვებაში შემწვობა მიეცათ და ისინიც თავინთს ყმებს თითქმის ატყავებდნენ, ასე რომ გლეხებს მეტი გზა რომ აღარაჰქონდათ ცხოვრებისა თავიანთის მებატონეების შეწუხებისგან, სხუა ახლო სახელმწიფოებში მირბოდნენ. ბატონის შეილები, რძლები, ქალები და ნათესავეები ყველანი ბარათებს აძლევდნენ ყველას ვისაც უნდოდათ იმაზედ, რომ იმ ბარათს ვისაც მისცემდნენ ან ვაჭრისა, ან გლეხის სახელობაზედ, რაც მოეწონებოდა წაართმევდა იმ გლეხსა ანუ ვაჭარსა.

მეფე ირაკლის, იმედნი ჯარი საქართველოში ვერ მოგროვებინა, რომ მეტრისათვის პასუხი გაეცა, ხუთი-ათასილამ ათი-ათასამდისინ ჯარის კაცს ქირობდა ლეკებში. იმის მაგიერათ, რომ იმ ლეკებს თავიანთი სამსახური აღქარულებინათ, ისინი ტფილისში უწესოდ იქცეოდნენ. გარდა ამისა გაეჩვიე-

ოდნენ, გზებს კარგათ ისწავლიდნენ და მერე თითქმის აშკარათ მოჰყვანდათ თავიანთი მეზობლები, ხალხს აკლებინებდნენ და ყოველს წელიდას ორასი ანუ სამასი ტყვე მიჰყვანდათ, თუმცა ირაკლიმ იცოდა ეს ამბები, მაგრამ ვერა ექმნარა შიშისაგან, რომ უარესი არა მოსლოდარა.

შემდეგში აღა-მაჰმედ ხანცმოვიდა და საქართველომ აიკლო, 1798 წ. ჭირი გაჩნდა ტფილისში და სხუა ადგილებშიაც საქართველოში და ამათ დააბოლოვეს ყოველივე კეთილ დღეობა საქართველოსი. განჯაში მიმშვილობა იყო და ჭირიც აქილამ გაჩნდა საქართველოში.

გიორგი, თუმცა ხალხმაც და თავისმა ნათესაებმაც მეფეთ დასვეს, მაგრამ უმეტესს მწუხარებაში იყო, სწუხდა მტრისგან აკლებულის სახემწუფოსთვის და ხალხისთვის, მეტადრე, რომ შინაურებიც არ ასვენებდნენ საცოდავს ხალხსა.

„ჩუქუნ შითონ კარგათ მოგეხსენებათ — მისწერა გიორგი მეფემ 11 ოქტომბერს 1798 წ. რუსეთის კანცლერს — როგორი მომიჯნავენიცა გეყენან და რასახით ისინი ჩვენზედ ძლიერნი არიან. ცალის მხრით ჩუქუნმა მეზობლებმა სპარსელებმა ამ წარსულს წლებში ასეთ რიგათ დაგეფანტეს, რომ საცოდავნი გლარობებულნი ხალხნი და თითონ ჩუქუნ ერთი ერთმანეთს ვეღარ ვპოულობთ; მეორეს მხრით ოსმალებმა მოგვისიეს ლეკები და იმათ აიკლეს ჩუქუნი სოფლები, წაიყვანეს ჩემი ნათესავი თავადი ციცისშეალი ტყვეთ და ეხლაც ახალციხეშია ჰყავთ და კიდევ მესამის მხრით ლეკები არ გვა-

სვენებენ და წამ და წუპ ბოროტებას გვიშვრებთან.»

მართლად საცოდავს მდგომარეობაში იყო საქართველო. ისინი, რომელნიც მტერს გაექცნენ და დაიმაღნენ, როცა დაბრუნდნენ თავიანთს ბინებზედ აღარაფერი დახვდათ და დასტიროდნენ თავიანთს მოსახლობებსა და აკლებულს სოფლებსა. ამათი მდგომარეობა თითქმის, რომ უკეთესი აღარ იყო იმათზედ, რომლებიც მტერმა ტყვეთ წაასხა. თუმცა ხალხმა მაშინვე ხენა-თესვა დაიწყო, მაგრამ ასეთ რიგათ იყო გადამწეარი მტრისგან არაშეცდომადი შენობაები, თითონ მინდვრებიც, რომ რიგიანი აღარა ფერი მოვიდა, ძლიერს თავიანთი სამყოფი მოსავალი მოუფიჭათ და გასყიდვას ან კი ვინ იფიქრებდა.

კარგს მდგომარეობაში და კარგათ გამართული რომ ყოფილიყო რასავერველია, საქართველოს მოსავლიან მამულში დიდს მოსავლის მოყვანა შეიძლებოდა, მაგრამ მაშინდელს გაუმართავს და არეულ სახელმწიფოში იმოდენი ვერ მოჰყვანდათ, რომ ჯარის ფასი მაინც ყოფილიყო, გლეხებს დიდ ძალი ხარჯი ედოთ ცალკე მეფისგან და მებატონეებისგან კიდევ, ცალკე გლეხმა ეს იცოდა, რომ რაც უნდა დიდი მოსავალი მოეყვანა, იმას არავინ შეარჩენდა, უნდა ემუშავნა, ბოლოს ქალაქში ჩაეტანა გასასყიდათ და მაშინ ან თავისი მებატონე და ან ერთ-ერთი მეფის მეილი წაართმევდა, თითონკი ცარიელი უნდა გაბრუნებულიყო. ამ გეგმა უწყალოდ ჯაფამ საქართველოს ხალხი სიზარმაცეს მიიჩვია, ასე რომ გლახათ სიარუტს რჩეულობდნენ, მინამ

იმას, რომ ემუშავნათ და იმათი ნამუშაყარი სულ ერთიან სხტას წაელო ხოლმე. იმისთანა ტაციობამ, ხშირად ლეკის მოსვლამ, იმათმა აკლებამ, მოსაელის დაწვამ და ტყვეთ ხალხის წაყენამ თათქმის, რომ ხალხს სრულეებით ხელი ააღებინა მუშაობაზედ და მამულის კეთებაზედ.

საქართველო მტრისგან იყო აკლებული და მინაურები უმეტესათ იკლებდნენ.

საქართველოში ყოველი თანამდებობა ჩამომავლობით აქტსთ — სწერს ლაზარევი თავის მოხსენებაში — კაცის ღირსებასკი ყურს არ ადვენებენ, ამის გამო მრავალნი უღირსნი არიან მოხელენი; განმგებლობა ქალაქების და სოფლების მოურავებს და ნაცულებს აქტსთ ჩაბარებული, ეს პირნი თავიანთის ხელ ქვემოთთვის არას ზრუნვენ და იმას ცდილობენ, რომ შალე შეიძინონ სიმღარე, იმიტომ, რომ არაეის იმედი არა აქტსთ დადხან დაჰყონ თავიანთს თანამდებობაში და ჩაბარებულს ადგაღმა. სულ ყოველაეფერი არის დამოკადებული მეფის ბარათებზედ, რომელნიც არსად ჩასწერენ ხოლმე და იმის მიხეზით დღეს ერთს უზოდქვენ რასმე ადგილს ანუ მამულს და ხვალ მეორესა. ყოველი სამართალი პირათ აქტსთ და როგორც შევამცნიე უმეტესი ნაწილი მიხედვით და პატევის ცემით არის, ანუ შემძლებელთ ეძლევათ სამართალი, შეუძლებელი და უპატრონო ყოველთვის შეუბრალებელი და გაცარცული არის. ტანსაცმელს და სხტას ამ გვარს საქონელს. აგრეთეე საქმელ-სასმელს ეჭრებს ართმევენ ბარათებით უფულოთ, რომელსაც

აძლევენ ზეფის შვილები, ქალები და რძლები და აგრეთვე ყოველნი მოხელენი. ჯამაგირი არაეის არა აქტს და ყველანი სცხოვრებენ თავიანთის თანამდებობით ანუ ჩაბარებულის მამულით. იმისათვის ვაჭარი, მოქალაქე და გლეხი, ერთის სიტყვით ყველანი ღიღს მეწუხებაში არიან.

ეს რომ ყოველიფერი უწესოება მოესპო და წესი დაედგინა საჭირო იყო, რომ მეფეს ჰქონოდა ძალი და ხასიათი მეუბოვარი და თავისის ნების აღმასრულებელი ყოფილიყო; მაგრამ გიორგი მეფეს თვსება და ავთმყოფობა სახელმწიფოსთვის მანებელი იყო და უეჭველი იყო, რომ სამეფო დაიშლებოდა. მეტის-მეტი ანჩხლი იყო და ამასთან ჰქონდა ძალიან ტკბილი გული და მორჩილი ხასიათი. ის არა ჰქონდა, რომ თავისი სიტყვა ანუ ნება აღესრულებინა, როგორც შეჰფეროდა იმის ღირსებას კაცს. ავთმყოფობდა, იშვიათათ გამოვადოდა თავისის ოთახიდან და ხალხში ხომ თითქმის არას ღროს არ გამოვიდოდა და არც ეჩვენებოდა.

ყმაწვილ კაცობაშივე მიეჩნია მომატებულს ჭამას და ამან დაასწულა და მერე ბოლოც მოულო გიორგი მეფეს.

„ბატონისპვილს გიორგის — სწერს მომსწრე მისი არტემ არარატსკი — მოართვეს დაღის სინით ფლაგი, მოზდილის ბატონით, რომელიც იყო გაკეთებული მასალით, დაკეფალის ხორციით და სხუ და სხუა სანელებელით. იჯდა ძირს დაფენილს საფენზედ მოკეცილი და ასეთის სისქისა იყო, რომ

მზგაესი მე იმისი ჯერ არ მენახა. თუმც ვახშმ-თაც იმოღე-
ნივე მოართვეს, მ.გრამ იცოტავა და კმაყოფილი არ იყო
იმ საქმლისა.

მომსწრენი და მნახველნი ამბობენ, რომ გიორგიმ მე-
ფობამიცი არ მოიშალა ბევრი ქამა. (*)

მეფეს გიორგის წლებდ სარტყელში გრძელი ქისით
ფული ჰქონდა გაეთებული და როდისაც სადილი ანუ ვა-
ხშამი მოეწონებოდა, შემდეგში თავის მზარეულს დაიბარე-
ბდა და ქისილამ აბაზს ამოიღებდა და აჩუქებდა.

მომეტებული საქმლის ქამისგან მეფეს ქმენა დასჩემდა,
შემდეგში წყალმანვი დავმართა და ამ სნეულებისგან შხირად,
საშინელი ავთამყოფი გახდებოდა ხოლმე. ტფილისში რომ
ნასწაველი ჰქაქიმები არ იყენენ, იმის მიზნით მეფეს ფრანგის
პატრები და შინაური ჰქაქიმები სწამლობდნენ.

(*) გვრნებ, რომ ეს ზემა აღწერილი მეფის გიორგის მომატე-
ბული საქმლის ქამს მართალი არ უნდა იყოს ამიტომ, რომ მრავა-
ლო ისეთ ზირთაგან გამოიგონია გიორგის მეფის თვისება, რომელ-
ნიც სშირათ ხლებიან ჭ იმისი თვისება სცოდნიათ, ასე იცოდნენ:
მეფეს უყვარდა, რომ საქმელი სუფრანზედ ბევრი მირთმეოდა,
მაგრამ თათონ ბეგებს არ მიართმეკვდ, თავისის კერმიდამ უთავაზობ-
და თავის სუფრანზედ მსხდომთ ზირთა და ატრეთვე გაუგზავნიდა
აქეთ-იქითა ვისაც სწყალობდა ანუ ვინც ღარიბი გუყულებდა ჭ კბ-
რალე ბოდა. მთარგნმნელი.

რადგან მეფე სულ შინ იჯდა და კარში ვერ გამოდიოდა, იმის მიზეზით სახელმწიფოს განმგებლობა თავის ნათესავებს და დაახლოვებულთ პირთ ჩააბარა. იმათ იცოდნენ გიორგი მეფის სუსტი ხასიათი და დაუდევრობა; ძალიან იამათ ეს მინდობილება მეფისა და თავიანთს საკუთარს სარგებლობას დაუწყეს დევნა; რაც სურდათ იმას აღასრულებდნენ და მეფეს არასფერს არ ატყობინებდნენ, რაც იმათი სასარგებლო არ იყო.

ხალხს სხუა და სხუა რიგი ხარჯები დაადეს და მეფის სახელით ჰკრეფდნენ და მეფემ კი არაფერი იცოდა იმათი ბოროტ მოქმედობა.

შემდგომი სრულებით ხელი აიღო მეფემ თავის სახელმწიფოს საქმეებში. აგვისტოს თვეში 1800 წ. მეფემ გიორგიმ კნორინგს მისწერა წიგნი, რომელიც შიატყობინა, რომ საქართველოში იმას აღარაფერი მნიშვნელობა აღარა ჰქონდა. აყოველივე გამგებლობა ჩუბნი სახელმწიფოსი მიენდევით მინისტრს (კოვალენსკის) და ჩვენს შვილს ივანე, ეს წიგნები იმათ გაშენჯეს და რაც იმათი ეწერა იმის პასუხს გაცნობებს მინისტრი. გიორგი საჭიროდ აღარცკი ხელადედა რომ წიგნი რამ წაეითხა.

ცარცვა და მეტის-მეტი უწყსოება დაიწყეს სახელმწიფოს მმართველბმა ასეთ რიგათ, რომ წრეს გარეთ გაეიდნენ. ქემიებმა და ლეკის ჯარმა გიორგი მეფისგან დაბარებულითა, დაიწყეს თავისუფლად ცარცვა და ტაციობა არა მტუ სოფლებში, ქალაქშიაცკი. ერთხელ ქუჩაში, დახედნენ

ანჩისხატის დეკანოზს სოლომან ალექსიშვილს, მოხადეს ქუდი და გინება დაუწყეს.

დეკანოზი მივიდა მეფე გიორგისთან და ყვედრება დაუწყო, რომ საქრისტიანო ქალაქში ლეკი შემოგისევიათ, ხალხს და ეკლესიის მოსამსახურეს მაჰმედიანთ გვალანძღვინფო.

მეფემ მაშინვე დაიბარა იმ ლეკის ჯარის უფროსი ბელადები, ბელადები ოთხმოცის კაცით იახლნენ მეფეს. ჯერ ჯაერობა და ლანძღვა დაუწყო მეფემ იმათ და შემდეგში ასეთ რიგათ გაანჩლდა მეფე ლაპარაკში, რომ თავისს ავთმყოფობას აღარ მიხედა, წამოხტა გაჯაერებული ქვემაგებიდამ, წააელო ხელი მსხვილს ჯოხსა და მისდგა სულ უფროსს ბელადს, იმ ჯოხით თავპირი დაამტერია. ამ ლეკებმა, რომ დაინახეს მეფის გიორგის ამ გვარი ჯაერობა და უფროსი ბელადს ცემა, სულერთიან იმოდენი ხალხნი შემინდნენ და კარში გამოცეოდნენ. გიორგი კარზედაც გამოჰყვა კეტი და მერე ის ლეკის ჯარი სულ ერთიან აიყარნენ და ავლაბრის ვარეთ გაიღნენ და რამდენსამე ხანს ისინი ქალაქში ვეღარ შემოვიდნენ.

ამ გვარს ჯაერობას მეფე მალე დაივიწყებდა ხოლმე და შემდეგში ისევ უწესობა, ისევ თავის მოქმედებას დაიწყებდა ხოლმე.

მარიამ დედოფალი თვის მეუღლეს გიორგი მეფეს მეტად უყვარდა და პატივის მცემელი იყო. დედოფლის მამა თავადი ციცისშვილი საკერველი ხარბი და ანგარი კაცი იყო,

ის დედოფალს არგებდა და იმისი სიტყვიერ დედოფალი ძალიან აწუხებდა ხალხს სხტა და სხტა რიგის ხარჯით და ბეგარით.

მეფე გიორგი თუმცა ძალიან კეთილი გულისა იყო და ხალხისთვის კეთილი სურდა, მაგრამ ის თავის ქვეშევრდომთ არ უყვარდათ.

ბატონისმეილი დავით და მემკვიდრე მეფისა არას საქმეში არ ერეოდა, და იმას ზრუნავდა რომ ბევრი ქონება შეეძინებინა თავისთვის. სომხის ქალი ჰყვანდა ცოლათ და იმისგანამო თავადის მგილებს არ უყვარდათ, თუმცა რამდენიმე პირნი პატივის მცემელნი ჰყვანდნენ, მაგრამ ისინიც იმ ჰპირით სცემდნენ პატივს, რომ ვითომ ეგონათ ის შემდეგ თავის მამისა გამეფდებოდა, მაშინ იმათი მოწყალე იქმნებოდა.

ივანე ბატონისმეილი სხვებზედ ყველაზედ გონიერი და საქმიანი კაცი იყო და მეფე გიორგიც იმას უმეტესად ენდობოდა სახელმწიფოს საქმეებში, მაგრამ ივანე თითონ თავს აშორებდა. ყოველი ბატონის შვილი თავისს საყუთარს მცძინებას ზრუნავდა და არა სამეფოს წარმატებასა. ბატონის შვილები წავიდ-წამოვიდნენ თავ-თავიანთს სოფლებში ანუ საუფლისწულოებში და იქ იმას ცდილობდნენ, რომ რაც შესაძლო ყოფილიყო თავისი მამული გაეფრცვლებინათ, ასე რომ თუ საჭიროებას მოეთხოვნა სხვის მამულიც მიეთვისებინათ და შეიწროებას არას დასდევდნენ.

ბაკრაჯ და თეიმურაზ ბატონისშვილები თუმც სრული მწლოვანები იყვნენ, მაგრამ შესაფერად თავიანთის მწლოვანების არ იყვნენ გონიერნი, ასე სწერს ლაზარევი თავის რაპორტში, უნცროსი ბატონისშვილი მიხეილ, თერთმეტის წლის იყო შამინ, თუმც უსწავლელად იყო დარჩენილი, მაგრამ მუდამ ჯარის გამართვას ცდილობდა. შეჰყარა ერთს როტამდისინ მეთოფურები თავისის ხნის ბიჭები, თითონ მიდიოდა, რუსის ჯარის თამაშობას უყურებდა და მერე იმ სახით სწურთენიდა.

მეფე გიორგი ხელავედა თავის უძლურებას და გრძნობდა რომ ის მარტოკა უშემწეოდ ეერას მოიკმედებდა თავისის ხალხის სასარგებლოს.

ყველანი იმას ფაქრობდნენ, რომ საქართველოსთვის 'საჭირო იყო, მალე მოშველებიყვენ გარეშე რომელიმე სახემწიფო და შემწეობა მიეცა უსასყიდლოთ, თავის მზობებში და მომიჯნებში გიორგი მეფე ვერავის ხელავედა ისეთ, რომელიც საქართველოს მოშველებოდა და შემწეობა ეძლია. ერთი რუსეთი იყო, რომელიც შეეძლო, როგორც ერთის სარწმუნოებისას და უანგაროს მიეცა საქართველოსთვის შემწეობა, რომელიც იყო უბედურებაში მტრის და თავისის მებატონეთ პართა აკლებისგან. ამისთვის გიორგიმ მიმართა რუსეთს თავისის სათხოვრით ამ საქმეზედ.

თავადმა გარსევან ჭავჭავაძემ რუსეთის გზა იცოდა, იმიტომ, რომ მრავალჯერ იყო იქ გაგზავნილი მეფისგან სათხოვნელათ და ამ შემთხვევაშიაც გიორგი მეფემ ისივე გაგზავ-

ენა ამპერატორ პავლესთან ელჩათ ანუ უპოლნომოჩენნი მინისტრად, ესე იგი; მეფის სრულის რწმუნებით მინდობილს საქმეზედ, თან გაატანა იმპერატორთან წიგნი დაწერილი 30 იენისს 1797 წ. რომელიც მოახსენა თავისი გამეფება და სთხოვა მიეცა მფარველობა იმისთვის და იმისის შვილის და მემკვიდრის დავეითისთვის.

საქართველოს მეფემ სიტყვა მრავალი იხმარა იმისთვის, რომ იპერატორს პავლეს გული და გონება მოექცია თავისკენ. მისწერა, რომ ისევე სიყრმითვე მსურდა რუსეთის იმპერატორის „უწმიდესთ ფეხთ“ ქვეშევრდომად, მაგრამ აქამდისინ მრავალი მიზეზები მაბრკოლებდაო. ახლა გიცქერით ჩემს ხელმწიფეთ, ჩემს მეუფეთ და ვიმედოვნებ, რომ ჩემს გაპყრობილთ ხელთ პირს არ მიაქცევთ იქით.

გიორგი მეფემ სთხოვა, რომ არ მოეკლოთ არც იმისთვის და არც იმისის შვილის დავეითისთვის, რომელიც რუსის სამსახურში იყო, ის მოწყალება, რომელიც დაჰპირდნენ იმის მამას ირაკლის, შემდეგ სომელიც მიიღო რჯულიერი მემკვიდრეობა.

თუ რომ გიორგი კიდევ დაბრკოლებულიყო და საქმე არ გარდევსეცა საბოლოოთ, საქმე უფრო ცუდათ მოუვიდოდა იმის ქვეშევრდომთ და მტერი არ მოასვენებდა.

მეფეს ის სურდა, რომ გადაწყვეტილი პასუხი მიეღო იმპერატორის პავლესაგან, რუსეთი მიიღებდა თუ არა საქართველოს შემწეობას და მფარველობას და თუ არ მისცემდა შემწეობას, გიორგი აპირებდა თავადი ჭავჭავაძის

რუსეთიდან დაბარებას და სხვა სახელმწიფოსთან მიმართებას.

„თუნდ რომ თქუტსნგან ნიშნები არ მოუვიდეს ხელმწიფეს-მისწერა ევთიშე მონაზონმა (ბერმა) რუსეთში თავადს ჭავჭავაძეს-მეფე მაინცკო იცხებს მირონს.

გიორგი მეფის სათხოვრებზედ რუსეთის მმართველობას ჯერ პასუხი არ მიეცა, როდისაც პეტერბურღში მიუვიდათ ამბავი, რომ სპარსელები მგზავსად 1795 წ. საქართველოზედ კიდევ დაცემას აპირებენო, ოენისში შაჰის ელჩი მოვიდა ტფილისში და ფორმანი მოუტანა მეფეს. მეფეს ჯერ ელჩი არ ენახა და როგორც შეიტყო იმისი გამოგზავნა, მამინვე რუსეთის მმართველობას შეატყობინა ეს ამბავი. ღაფით ბატონის-შვილმა სთხოვა თავადს ჭავჭავაძეს, რომ საქართველოსთვის შემწეობა მიეცა მტრის მოგერებისა და ფოქრობა, რომ თუ ეს შემწეობა არ მიეცემოდა სპარსელები ან კიდევ ააოხრებდნენ საქართველოს და ან ქართველები დამორჩილდებოდნენ იმათს მზრძანებელთ. მეფემ გიორგიმკი დააპირა, რომ ელჩს თითონ მოლაპარაკებოდა, მაჰისთან თავისი სიმამრი თავადი ციკის-შვილი გაეგზავნა ახალის სათხოვრია, იმაზედ, რომ საუკუნო ფიცი დაედვა და მეფასთვის 5000 კაცი რუსის ჯარი მიეცათ ხუთის წლის აღით ეს შემდეგში, როდისაც მეფე გაძლიერდებოდა, მაშინ 500 კაცზედ მეტი აღარ ჰყოლოდა საქართველოში, ისიც იმის კუ, რომ დაენახათ სხვათ რუსეთის მფარველობა საქართველოზედ.

სპარსეთის ამ გვარმა მუქარამ დიდი სარგებლობა მისცა საქართველოს. როგორც რომ შეიტყეს სპარსეთის ამ გური განძახვა, მაშინვე პეტერბურლის კაბინეთი დაემუხრა იმას, რომ საქართველოს მეფისთვის კატელორიული პასუხი მიეცათ იმის თხოვნებზე და შეატყობინეს, რომ საქართველო რუსეთმა თავის საფარველს ქვეშ მიიღო.

იმპერატორმა პავლემ რესკრიპტით 23 აგვისტოს 1789 წ. მოულოცა გიორგის ტახტზედ აღსვლა და დაჰპირდა რომ რაკი თხოვნას გამომიგზავნიო შესს მეფობაზედ დამტკიცებისასო, მაშინვე მინისტრს გამოგზავნიო და მეფის ნიშნებსაც გამოეცანო, იმედი მაქვსო, რომ მეფობის შემგვიდრეობით მიღებასთან, რუსეთის ერთგულობასაც მიიღეფო, იმ სახით, როგორც განსვენებულის ირაკლი იყოფო. ^{იმის} ლენერალ-ლეიტენანტს ღრაფს შარკოვს, რომელიც იყო ნაჩალნიკი კავკასი დივიზიისა, მოუყიდა ზრძანება ჩეგონებისა გიორგი მეფისთვის რომ ერთგულობას უჩვენებდეს რუსეთს და სპარსეთს არ დაუახლოვდებოდა, იმ გვართ მოექცეოდა იმას რუსეთის სახელმწიფო და მფარველობაც იმაზედ იქნებოდა დამოკიდებული.

გიორგი მეფეს თავის პირველს არხებზედ და სათხოვრებზედ, რომ მოუყიდა პასუხი, მაშინ სჭუ არზა გაგზავნა, რომელიც მაართა თეადმა ჭაქვაყაძემ იმპერატორს პავლეს და მასთან მოახსენა ასე:

— დიდებულო იმპერატორო, მფარველო და შემწევე ქართლისა და კახეთის სახელმწიფოთა და მფლობელო სხუათა

მრავალთაგან, მე ერთგულ-ქვეშევრდომი თქუტუნის იმპერატორების დიდებულების, ღირსი შევიქმენ ბედნიერების ჩემის ხელმწიფისგან გიორგი ირაკლის ძახან და იმის ქვეშევრდომთ ხალხთაგან, რომ იმათს მაგიერად დავემხო თქუტუნის იმპერატორების დიდებულების უწმინდესთ ფერხთ, ჩემის მოვალეობით ებედავ გთხოვოთ, რომ ის ჰყოთ ბედნიერი დამტკიცებით იმ სახელმწიფოზედ, როგორც რჯულიერი მემკვიდრე, უბოძოთ ნიშნები ხელმწიფის და მოწყალე იყოთ მისი და ყოველთა მისთა ქვეშევრდომთა. ეს არზები, რომლებსაც მოგართმევთ, ღირსი ჰყოთ თქუტუნის უმაღლესის ხელმწიფურის განხილვით.

საქართველოს მეფემ სთხოვა დამტკიცებინათ სამეფო ტახტზედ და ისეთი შემწეობა მიეცათ, რომ იმისთვის სხუთა სახელმწიფოს შემწეობა საჭირო აღარ ყოფილიყო, რომ იმისი შვილი დავით დამტკიცებინათ იმის მემკვიდრეთ, „და პირველად იმედოვანი მყავით დაპირებით, რომ მემკვიდრეთა ჩემთა საქართველოს მეფობა საუკუნოდ ჰქონდესთ შეურყეველი, სხუთს არავის შეეძლოს შეხება ჩემის მინაგანის მმართველობაში და არც აზნაურთ და სხუთ ქვეშევრდომთ ჩემთა შეეხნენ ჩემს უნებურად და არცა რა საქმე ჰქონდესთ მათთან.“ (არზა მეფისა 11 ოკტომბერს 1798 წ) ეს იყო უპირველესი თხოვნა მეფას არზაში გამოცხადებულა. დამტკიცება და თანხმობა არზის სრულებით ამტკიცებდა საბოლოოთ გიორგის მეფობას და იმის ჩამომავალთ მემკვიდრეთ. გიორგი მეფისთვის საკმაო არ იყო მარტო იმისი დამტკიცება მეფეთ,

იმას სურდა, რომ სახელმწიფო დემოკრატებისათვის იმის ჩამომავლობის უკან ირაკლი მეფის ანდერძი ხალხმა ყველამ არ იცოდნენ. საგანი მემკვიდრეობის მიღებისა, რომელიც იყო შეცვლილი წესის წინააღმდეგით და მოხდენილი მეფის სახლობაში იმათს დაახლოებული პირთათანა, საიდუმლოთ იყო, მხოლოდ ცოტად იცოდნენ თვადიმიელებმა იცოდნენ ეს ამბავი. საქმიანთა სჩანს, რომ მეცელა მეფეობისა თუც სცადეს კიდევ, მაგრამ თანხმანი არ შეიქმნენ ხალხნი; ასე რომ როდესაც უნდოდათ დარჩას დედოფლად დარჩენა და ეკლესიებში პირველად იმისი მოხსენება და მერე მეფის იმაზედ თანხმობა არაყინ გამოაცხადა და ყველა ჩვეულება ირჩიეს, იმ საქმეში, ახალზედ; გიორგი ამასაც ხედამდა, რომ რუსეთის იმპერატორისგან დამტკიცება იმისა შეუძეთ და დავითის მემკვიდრეთ, ხალხს დაანახებდა მართლ-მსაჯულებას რუსეთისას, რომ მეფობა ჯერ იმას ეკუთნოდა და შემდეგში იმის ჩამომავალთ. რადგან, რომ შემწეობა და იმედი არა ჰქონდა გიორგის თავისის სახლობის და ნათესაობისა ამ საქმეზედ, ცხადი არის, რომ ასე მეტის-მეტად ზიორგი იმიტომ ცდილობდა რუსეთისგან დამტკიცებას, იმიტომ, რომ შემდეგში ირაკლის ანდერძს ძალა და მნიშვნელობა აღარ ექნებოდა მეფეობის მიღებაზედ....

მეფის გიორგის წინაპარნიც რუსეთის სახელმწიფოს ერთგული იყვნენ, მაგრამ ის ერთგულობის გადაჭარბებას აპირებდა რუსეთისას, სთხოვა ნება მიეცათ, რომ უსაჭიროეს საქმეზედ მოხსენებები ჯავასიის ლინიის ნაჩაღნიკისთვის კი არ

ეგზავნა, პირ და პირ რუსეთის მმართველობისთვის მოეხსენებინა ხოლმე თავისის ელჩის ხელით, რომელიც პეტერბურღში იყო, იმას მიერთმეფინა ხოლმე, იმიტომ, რადგან ირაკლის იმგუარ მოხსენებებით საქმე ძალიან უგვიანდებოდა. მალე შემწეობაც იმიტომ ვერ მიიღო და აღ-მაჰმედ-ხანმა რომ საქართველო აეკლო ეს იყო მიზეზი, რომ საქმე გვიანდებოდა ხოლმე.

რომ მიშა აღარ ჰქონოდა იმისთანის შემთხვევისა, როგორც აღ-მაჰმედ-ხანის დაცემისა, გიორგიმ სთხოვა სამი ათასი კაცი რუსის სალდათი თავისის იარაღიც და ყოელის შემწეობით.

„როდესაც საქართველოში — გიორგი მეფემ მისწერა იმპერატორს პავლე — უძღველნი რუსეთის ჯარნი იყენენ, მამინ ბოროტნი ხალხნი სხუა და სხუა გვარის მოგონებით წინამღმდეგობას აჩენდენ იმათს და ჩუჴნის ჯარის უფროსებში ამისთვის გთხოვთ, რომ ეინც ჯარის უფროსათ დანიშნოთ, იმას არა ვისთან საქმე არა ჰქონდეს, გარდა ჩემისა, ანუ ვისაც მემიყნადო.“

თურ რომ მფობლებმა რამ წინააღდეგობა დაიწყონ საქართველოზედ, ნაბძანები ჰქონდეს კავკაზიის დევიზიის ჯართ უფროსს, როგორც რომ მეეატყობინო, მამინეე შეიდი ათასი ჯარის კაცი მოაშეელოს საქართველოს, ასე რომ მამინ ნების დართვა აღარა სთხოვოს რუსეთის მმართველობას.

ჯერ გიორგი მეფის აზრებზედ პასუხი არ მიეცა რუსეთის მმართველობას, იმ საგანზედ, რომ დემეტრიცებინათ ის მეფეთა, რომ საქართველოს ელჩმა მიიღო საქართველოდამ

წერილი იმაზედ, რომ ცდილიყო პავლე იმპერატორს მალე დაებოლოებინა საქმეები.

ჟარგათ მოგვხსენებათ ქართული ანდაზა — მისწერა მ თე-
ბერეალს 1799 წ. დავით ბატონის შეიღმა თავადს ჭავჭა-
ვაძეს რუსეთში — ღრო ღროთი, თორემ ჟამი ნიადაგ იწირვის.
ჩუპნს სახელმწიფოს არ მოუხდება, რომ საქმეები ბაასით
წარმოებდეს.”

მართალიც არის, რომ საქართველოსთვის საქმეო არ იყო
მარტო ბაასი, მისთვის საჭირო იყო საქმით შემწეობა, რომ
მტერი, რომელიც მხირად შემოესეოდა ხოლმე და იკლებდა,
ის მოემორებინათ,

ოსმალო შემოესეოდა და ხალხს აწუხებდა. ახალციხის
ფაშა ლეკებით ქართლს იკლებდა და ლეკები კიდევ ცალკე
გამოიკლიდნენ ოსმალის სახელმწიფოდამ, შემოციეიდებოდნენ
ხოლმე საქათველოში, სოფლებს იკლებდნენ და ხალხი ტყვეთ
მიჰყენდათ და რომ ხედამდნენ რომ დამწლელი არავინა
ჰყენდათ მხირ მხირად იკლებდნენ.

თუმცა რუსეთის მმართველობამ მისწერა კიდევ კონსტან-
ტინოპოლში თავისს გლხს ტამარეს, რომ იმას ეთხოვნა
ოსმალის სახელმწიფოსთვის დავმალოთ ახალციხის ფაშისთვის,
რომ იმას თავისი სპარტანელის ხალხი და აგრეთვე მიმავალი
იქ ლეკები საქართველოსში არ მოსულიყენენ დასაცემათ და
ასაკლებათ ხოლმე, მაგრამ ახალციხის ფაშას ოსმალის სახე-
ლმწიფოსი არ ემინოდა და არც ამ საგანზედ ოსმალის ბრ-
ძანება აღასრულო და ისევ თავისის ანგარების შესამატებლად

ჰგზანაილა ხალხსა და საქართველოს აკლებნიებდა. ენკენისთეგმი 1798 წ. შემოვიდნენ კიდეც საქართველოში და თავადი ციცისშვილი ტყვეთ წაიყვანეს, რომლის თავის დასახსნელათაც სამასს თუმანსა თხოულობდნენ.

გიორგი მეფემ კიდეც სთხოვა რუსეთს შემწეობა, რომ ახალციხის ფაშას აღარ გაეებდნა საქართველოს ხალხის შეწყუხება და თუ თითონ შეემგრებინა ის ფაშა და თავისი ხალხი ამის-ს კლპისგან დაესხნა, მაშინ ეს რუსეთის მმართველობას საწყენად არ მიეღო.»

ამდენს არეულობასთან ახალი შიშის ხმა მოესმათ, ვითომ სპარსნი აპირებდნენ მოსვლას საქართველოს და ერყენის საბრძანებლის შუა. ამ აღდგის ჯარკბის შეყრა სხტას არასა გვაინდა, როგორც საქართველოზედ საომრად მოსვლას. დავით ბატონის-შვილმა სთხოვა თავადს ჭაქვაეაძეს, რომ სასარგებლო რჩევა მიეცა და იმგვარს შემთხვევას ასცდნოდნენ, როგორც შეამთხვია აღა-მანმედ-ხანმა.» დამიჯერე — მისწერა რუსეთში ბატონის-შვილმა 3 თებერვალს 1796 წ. ჭაქვაეაძეს — თუ რომ რუსეთის ძლიერი ჯარი, რომელს შეუძლიან წინააღმდეგობა მისი, მალე არ მოვიდა საქართველოში, მაშინ საეჭო არის, რომ იმისი სურვილი არ ასრულდეს.»

ეს იყო გიორგი მეფის მიზეზი, რომ თავად ჭაქვაეაძეს აშურებდა იმზედ, რომ ცდილიყო რომელს საქმეზედ იყო გაგზანაილი რუსეთში, მალე აღესრულეზინა. ამ საქართველოს ელჩს ისიც ჰქონდა დაბარებული, რომ რუსეთის ჯარი, რომელიც საქართველოში გამოეგზანათ, იმა-

ში არ გამოეყოლებინათ ქართველები, რომელიც რუსის სამსახურში იყვნენ, მეფეს ნება ჰქონდა, რომ რუსის ჯარი გამოეყენებინა ხოლმე მტრისთვის, რომელიც საქართველოს დასცემოდა ხოლმე და იმითი მტერი შეეზინებინა; დავით ბატონიშვილისთვის მიეცათ წმინდის ალექსანდრე ნეესკი ორდენი, მზგავსად იმის, როგორც თითონ გიორგის ჰქონდა ბატონის-შვილობაში; უნცროსის შვილისთვის იოანესთვის მიეცათ ორდენი ანნისა; დედოფლის მარიამისთვის გამოცგზავნათ წმინდის ნინოსი.

მეფის გიორგის და იმ-ს ელჩის სათხოვრების პასუხად, უბრძნეს ღენერალ-მაიორს კნიაზს ურაკოვს 23 თებერვალს 1798 წ. რომელიც იყო დანიშნული, სამსახურიდამ გამოორიკსულის ღენერალ-ლეიტენანტის კისელოვის მაგეერად, კაკასსკი ღინიის კომანდუიუშიათ, მოემზდებინა ეგერის ლაზარეის პოლკი საქართველოში წასაყენათ. ამ პოლკს უნდა წჷყოლოდა თან არტლერია (მეთოფხანები) რომელიც იმპერატრიცა ეკატერინასგან ნაბოძები ჰქონდა ირაკლი მეფეს.

დადგენილის პირობის წერილით, რომელიც 1783 წ. დასდეს ირაკლი მეფემ და რუსეთმა, რუსეთს უნდა ჰყოლოდა საქართველოს მეფის კარზედ თავის უპოლონოზიჩნი მინისტრი ანუ რეზიდენტი, მაგრამ 1799 წ. ეს პირობა არ აღსრულდა. როდესაც რომ საქართველომ და რუსეთმა შემდეგში გააშხირეს მიწერ-მოწერა და მეფეს სთხოვდა რუსეთს, რომ უთუოთ შემწეობა მიეცა და ის პირობის წერილი აღე-

სრულებინა, მაშინ რუსეთმა საჭიროდ სცნა რომ დაენიშნათ საქართველოს მეფესთან უპოლნომოჩენი მანისტრი, იმისათვის, რომ დაახლოებინათ ერთმანეთის მდგომარეობა.

სტატსკის სოვეტნიკი კოვალენსკი რუსეთმა გამოგზავნა საქართველოს მეფისკარზედ უპოლნომოჩენით, რომ კოვალენსკის ყოფილიყო ის განუყრელათ იმასთან, გამოატანეს ხელმოწერის ნიშნები და ხელმოწერის სახლობისთვის ორდენები.

„მაღლობით მიიღეთ — მოსწერა 18 აპრალს 1799 წ. იმპერატორმა პავლემ მეფეს გიორგის არხებსას პასუხათ-არხათქენი, ტრაბტატას მესამე მუხლას ძალათ, გამტყაცებთ თქუტსნაწ მიმღებელად მაგ სახელმწიფოსი და თქუტსნას შეილს და ვითს შემდეგ თქუტსნა აწ მიმღებელად მაგ სახელმწიფოსი და თქუტსს შეილს და ვითს შემდეგ შემყვიდრეთ.

რადგან რომ ის გვირგვინი, რომელიც საქართველოს მეფეებს ედგათ ალა-მაჰმედ-ხანმა რომ ტუალისი აიკლო, თან წაიღო, იმისთვის იმპერატორმა პავლემ კოვალენსკის გამოატანა ახალი გვირგვინი გიორგი მეფისთვის და სხვა ინვესტიტურები ანუ ხელმოწერის ნიშნები: ბაირაღი, ხმალი, სკიპტრა მბრძანებლობისა, სამეფო ტახტი და მანტია ანუ სამეფო ქლომინდი ქრცვინის ბეწვით (орноментъ).

რუსეთის იმპერატორმა სთხოვა გიორგი მეფეს, რომ მიეღო ეს ნიშნები, დაეფარა „ერთგულობაზად და გულსმოდგინებაზედ, რუსეთის იმპერიის, მისს უმაღლესს ძალზედა მფარველობაზედ რუსეთის იმპერატორებისა. წმინდის ნინოს ჯვარის გამოგზავნისთვის პავლემ ბრძანა ეთხოვნათ ბა-

გრატი ბატონისშვილის მეუღლის შვილის შვილისთვის თავადის გიორგი ღრუზინსკისთვის, რომელსაც ესვენა სახლში.

მთელის საქართველოს ხალხის სახელით, გავებდავ ამ ჩემის არზით შეწუხებას თქუტუნის უგანათლებულებლობისას, მისწერა ქაეჭაეაძემ კანცლერს. — როდესაც მე საქართველოდამ მოედოდი, მაშინ მთელმა იქაურმა ხალხმა მომანდეს ყოველად უმორჩილესად მეთხოვნა მოწყალების მოღება და აღსრულებამათის შემდეგის თხოვნისა წ. 312 ქრისტეა შობის მემდეგ, ჟამსა მეფობისას მირიან-ხოსროიანისასა, წმინდა ნინომ მოიტანა ჯვარი მაცხოვრისა ჩუტუნისა, რომლითაც მოაქცია მთელი ჩუტუნი მხარე კერპთ მსახურებიდამ მართლმადიდებლობაზედ.

ჯვარი იგი, როდისაც საქართველოდამ რუსეთს წამოვიდა ნეტარხსენებული საქართველოს მეფე ვახტანგ, (1724წ.) მაშინ ქართლის ყოველად სამღვდელოს (არქიერს) რომანოს ფარულად საქართველოდამ წამოელო და მიეცათ მისის დისტვის ანნა ეგოროენასთვის ბაქარ-ბატონისშვილის მეუღლისთვის და ღღეენდლამდისინ არის იმათს სახლში, აქუს იმისს შვილის შვილს თავადს გიორგის, ამისთვის იქაური ხალხი ერთობ უმოჩილესათ გთხოვსთ, მაგ ჯვარის დაბურნებას საქართველოში, როგორც მაცხოვარის ჯვარი და მფარველი საქართველოს ხალხისა და რადგან სიმართლითაც იმათ ეყუთნისთ სამედიდროდ... კანცლერმა მისწერა ბატონისშვილს დაებურუნებინა ის ჯვარი; მაგრამ ბაგრატ თანახმა არ გახდა და

შეუთვალა, რომ მე ეს ჩემთ წინიპართაგან სამკვიდროთ მოცემული მაქვს და ვერ მივცემო.

ეს პასუხი რომ მიიღო თავადმა ჭაჭავაძემ, ნება სთხოვა რომ საქართველოში წამოსულიყო, რომ დასწრებიყო როდესაც მეფე ფიცს მიიღებდა რუსეთის ერთგულობაზედ დიდის დიდებით რადგან უნდა მოეხდინა, როგორც იშვიათი საქმე და საკუნოებში განსაკვირველი იყო, რადგან რომ მე რამდენიმე წელიწადი არის გახლავართ ხელმწიფის კარზედ, რომ არა ფერი საქირო ამ შემთხვევაში არ დაეფლოთ აღუსრულებელი.

კავალენსკი რომ ტფალისში მოსულიყო, შეჰდგ წესცერემონიისა და მეფემ, რომ რწმუნების წერილს *кредитованна грамота*) მიართმევდა, ბატონისმეილებთან და ნათესაებთან უნდა მისულიყო და პირველათ კი თავისის მოენის პირით უნდა შეეტყობინებინა, იმ სახით, როგორც მისცეს იმას დარიგება 15 თებერვალს და 16 აპრილს 1799 წელსა.

იმას მოვალეობა დასდო რუსეთის მმართველობამ, რომ თვალ ყური ედევნებინა დარია დედოფლის ირაკლი მეფის მეუღლის მოქმედებისთვის, რომელიც შეეძლო, როგორც შეტყობილი ჰქონდა რუსეთს, დაეწყო რამ წინააღმდეგობაები შესაფერი ამ სახელმწიფოს მხრისა, და წინააღმდეგი რუსეთის მმართველობისა. მაგრამ მაინცკი კავალენსკის ნაბრძანები ჰქონდა, რომ იმისთვისაც და იმის შეილებისათვისაც დიდი მესაბამი იშათის ღირსებისა და ჩამომავლობის პატივი ჰქონოდა.

კავალენსკის თვალ-ყური უნდა სჭეროდა მეფას გიორგის მოქმედებაზედაც. ეინიცობა იყო ან ოსმალოს სახელმწიფოდამ, ან სპარსეთის ხანებიდამ და ლეკების მფლობელობიდან მოსლოდა ეინშერამ საქმით, გიორგი მეფესთან, კავალენსკი უნდა ცდილიყო რომ შეეტყვორა ამბავი იყო და მეფეს ჩივეა იმასთან ჰქონოდა იმ საგნებზედ და პასუხის მიცემაზედ.

რუსეთის მინისტრს მოვალეობა ჰქონდა: გაეცნოდა მართლმადიდებლის ეკლესიის სარწმუნოება, საქართველოს ხალხი განენათლიბინა და მოესპო მმართველობაში ბოროტება, გარყენილება და უმთავრობა და არეულობა, როგორც იყო შემოდებული სპარსეთის სახელმწიფოსი და სხვა ბრძანებლების მიხედვით. ჯარის აფიცრების შემწეობით, რომ ლევიც რუსეთის ჯარს მოჰყებოდნენ, ცდილიყო რომ საქართველოში მუდმისი ჯარი შეედგინა ქართველისა, რომელთაც შესძლებიყო მტრის მოგერება, როდისაც საჭიროებას მოეთხოვნა, თუ რომ თავის-ნება და მრავალ რიცხვი სპარსეთის ხროვა დასხმიყო; იმასთან თვალ-ყური ედევნებინა რომ რუსეთის ჯარი საქართველოში კარგს მდგომიარებაში ყოფილიყო და აგრეთვე რუსებიც, რომელნიც საქართველოში სხვა და სხვა შემთხვევით იყენენ, უვნებელად ყოფილიყენენ.

კავალენსკის და იმის ამალის მოქმედება და ყოფა-ქცევა იმ გუჯარი უნდა ყოფილიყო, რომ საქართველოს ხალხისთვის ერწმუნებინათ სიყვარული და წყალობლობა რუსეთის იმ-

პერატორისა იმათი.

კავალენხკის რუსეთის მმართველობამ მისცა დარიგება და ჩააბარა საქართველოში წამოსაღებათ: რწმუნების წერილი იმპერატორის პაელესი ქართლის და კახეთის მეფის სახელობაზედ დაწერილი, 26 აპრილს 1799 წ. ნიშნები ხელმწიფას ინკენსტიტურისა, ხელმწიფის გვირგვინი ოქროსი და ცოტას თვლებით მოქედილი; სვიპტრა, აგრეთვე ცოტას თვლებით, ხმალი ოქროსი მოსილი და ბევრის თვლებით მოქედილი; პორფირი მეფისა, მუქი წითელის ხავერდისა, ქრცვინის ბეწვით და კუდებით და ზედ ღერბები ნაკერი: რუსეთის და საქარველოსი; თეთრი, მომცრო მხედართ დროშა, ორთავიანის არწივით და მუაგგულში რუსეთის ღერბით; მეფის დასაჯდომი ტახტი წითელის მუქის ხავერდისა, ოქრომკედის არშიით, პტყელის ოქრომკედის მოსაელით, დიდრონის ოქროს ფუნჯებით და მაგვარისეც საშის ბალიშებითა, მეფის დასაჯდომის ტახტის შუაზედ ღერბი საქართველოსი, მასთან და აქეთ იქით რუსეთის ღერბები; ამ საჯდომის აქეთ იქით ორი სტოლი, იმ გვართვე მორთულები, სტოლებს თითო ის ძვირუასი ბალიში, რომელზედაც დააწყობდნენ ხელმწიფის ნიშნებს, ესე იგი: ერთზედ გვირგვინს და სვიპტრას და მეორეზედ იმპერატორის ღრამატას და ხმალს; სამი ორდენი აღმასებით მოქედილი, ერთი წმინდის ანდრია პირველ წოდებულისა, მისის უმაღლესობისათჳს მეფის გიორგის ირაკლის ძისთჳს, მეორე მთავარმოწამის ეკატერინასი მისს დიდებულებას დედოფალს მარიაჲ გიორგის ასულს;

მესამე წმინდის ანნასი, პირველის ღირსებისა მეგვიდრე ცესარევიჩს დაეიოს, გარდა ამისა, ნიეთები მისის უღიდებულესობის ნაბოძებნი. მისს უმაღლესობას დედოფალს მარიაჲს გიორგის ასულს, ოქროს თაიგული ბრილიანტებით მორთული და რუსული ძვირფასი ტანისამოსი, პტყლად შემოვლებული ქრცხინის ბეწვით და კუდებით. მეფის შვილს სათითოოთ ძვირფასი ბეჭდები და მერვეს ოქროს საათი მარგალიტით მორთული. ორთა მეფის ქალებს: გაიანეს-ოქროს საათი ბრილიანტებით მორთული და ოქროს ძეწკვით და თამარს-ბრილიანტის ბეჭედი. მოძღვარს მათის უმაღლესობისას არხიმანდრიტს ეეთიმეს-ოქროს ჯვარი ბაროლებით, ბრილიანტებით და ოქროს ძეწკვით. მეფის სიძეს თავადს ბაგრატიონს-ოქროს ბურნუთის-კოლოფი ფინიკით დახატული და ბრილიანტის სახით; მეფის სიმამრს თავადს ციცის-შვილს-ბეჭედი დიდის იაგუნდით და ბრილიანტ შემოხვეული.

რუსეთმა რომ დააპირა საქართველოში თავისის ჯარის გამოგზავნა, ეს საგანი გამოჩნდა გასამინჯათ: როგორს მორჩილებაში და პრძანების ქვეშ უნდა ყოფილიყო ის ჯარი საქართველოს მეფისა? გიორგის მეფეს თავისი ნებით და სურვილით ეხმარა ის ჯარები, თუ ჯერ პირველად კოვალინსკისათვის უნდა შეეტყობინებინა ხოლმე და იმასის თანხმობით ეხმარა. თუ რომ გიორგის ნება ჰქონოდა იმ ჯარის მოხმარებისა თავისის სურვილით და ნებით, როგორ და რა სახით უნდა ყოფილიყო ის ნების დართვა? და კიდევ ეინცობა

იყო საქართველოს ყიზილბაში დასცემოდა იმ ჯარებს, რა უნდა ექნათ და რა სახიდ მოქცეულიყვნენ?

ამაზედ რუსეთის სამინისტრომ 31 მაისს 1799 წ. უპასუხა კოვალენსკის, რუსეთის ჯარი იგზავნება საქართველოში მხოლოდ მისთვის, იცოდნენ რომ საქართველოს მეფე რუსეთის იმპერიის მალალს საფარველს ქვეშ იმყოფება. უეჭველი არის, რომ რიცხვი ამ ჯარისა საკმაო არ არის იმისათვის, რომ ვინცობა არის სპარსელები დაეცნენ საქართველოს, მაგრამ თუ ქართველები ამ შემთხვევაში მხნეობას მოიხმარებენ, იქნება რომ ამ ჯარმაც იემაოს. თუ ვინცობა არის სპარსნი დაეცნენ საქართველოსა, როგორც ისმის იმათი განძრახვა, მაშინ მინისტრმა უნდა მოახსენოს მისს დიდებულებას ხელმწიფე იმპერატორს და მისის დიდებულების უნებურად ჯარი არ უნდა შეიძრას საქართველოს სამეფოდამ.

გ ა მ ო ც ა ნ ი ს მ წ ე რ ა ლ ს . გ ა მ ო ც ა ნ ა .

ოდესმე ერთი ირმისა ნუკრი, შორის ლომებთა გამოზარდა.
სადაც ენახა ლომი ბრძოლაში თვს სილმათეს, ვითარ იხ-
მარდა.

მით წესი ბრძოლის მცირედ გაიცნო, მაგრამ ესოდენ კი გა-
ეხარდა,

სთქვა თუ „ჩემს ტომში ლომი ვიქნები, ასე ეგონა თუ
გადაგვარდა.

და როს მიემთხვა თვსა არესა, იფიქრა ტომში გამო-
ვერევი,

ჩემის ხევისას, ჩემის ქუცყნისას, სადღა იქნება ჩემი მომრევი;
ვისაცა შევეღრენ სულ შევაშინებ, ვინ გამოჩნდება ჩემი
წამქცევი

არ გამიჩნდება ლომში გაზრდილსა მრძოლის-უღლისა
ჩემთან გამწევი.

კბილი და ბრჭალი გასაშჳარაყად, რადგან მას ნუკრსა
ექვირებოდა

და მაინც რჩოლა თაეის ტომისად, დაუყოვნებ უად ესურ-
ვებოდა.

უბინებოდა, ტორსა იქნედა, ტლიკებსა ჰყრიდა, ირქინებოდა,
ერთისა სიტყვით, აწინ უზოგავს, რაც მისის ღონით შე-
იძლებოდა.

ამ გვარად ნუკრის უზრდელობანი, მიწოდნენ ცნობად-მდე
ქორბუდიანთა,
მათ მშენიერთა ტომის ერთგულთა, ვითვე ძლიერაა, სწორ
მხელანთა.
რქენაშად უფრო გამოცდილებთა, მაგრამ სარქენლად-მუნემ
გვიანთა.
სანამდის ნუკრსა არ განუცხადონ, ნუკრის ტლიკებსა ის
ჩლიქიანთა.
დასტურ ამისთვის შეკრბენ არჩიეს, დამარღვეველი ნუკრის
ზრდალობის.
თქუეს, თუ მოისპოს ვინც ამაყია და გამლანძღველი ჩვენ-
შიდ კერძობის.
თავი ლომად უჩნს, სხუას წიხლსა ურტყავს, ღირსია ნუკრი
ექსორიობის,
მაგრამ პირველად შევატყობინოთ მიზეზი თუა თავის ბრკალეების.

....მ გ რ ე ლ ი.

მ ე გ რ უ ლ ი ა ლ ე - ლ ო რ ი ა .

დიდს ირემსა ირმის ნუკრი
უმდაბლესად ვუძღენი სალამს,
ბზეს შივართმევ, ქერს დაუყრი
ნეტა თვს ჯინშს რალათ მალამს?
საცნობია ხომ ყურებით,
ვინც ბძანდება, რა გვარია,
მაგრამ არ დავემღურებით
ყურთ-გრძელის მეგობარია.
ირმის ნუკრსა ცილსა სწამებს,
ემუქრება ჩუმად კბენას,
მით მეგობარს ასიამებს,
მაგრამ ტყვილად ღალაფს ენას.
ჩემობს ქორბუღიანობას,
ყურები რქად მიუღია,
ამტყიცებს კუღიანობას,
უქმად პირი დაუღია.
ჭეშმარიტების მტერია,
სჩანს ყურთ-გრძელის არს ამყოლი,
დალით შუბლზედ აჭერია,
სხვილ ასოთი დიდი ნოლი.

...ი მ ე რ ე ლ ი .

15 იანვარს 1868 წ.

ტფილისს.

სიმართლის ნამტკრევი ქემმარიტება.

„ნუ დაჰკარგავ ძველსა გზასა,
ნურცა ძველსა მეგობარსა.“

მომილოცავს მკითხველო ახალი წელიწადი. ღმერთმა მრავალს ახალ წელიწადს მიგაგებოს, მშვიდობით, ბედნიერებით, - მაგრამ რა არის ბედნიერება? ბედნიერება ის კი არ არის, რომ ენატრულობდე თქუტუნთვს, თუნდა ჩემის ქეციანის თავისათვის, კარგ ჭამას და სმას; კარგათ ჩაცმა და დახურვას; ბევრს ფულებს, რომ მე და შენ მკითხველო მამაპაპურ ქართველურ ჩვეულებით გაეფანტოთ ტყვილ უბრალოთ, უსარგებლოთ, ღუთის და კაცის საწყენათ, - მე იმ ბედნიერებას ვისურვი, რომ ვიყვნეთ ერთმანერთთან, სიყუარულით, თანხმობით, ძმობით. სადაც ერთობა, სიყუარული და თანმოება არის, იქ სიმდიდრეც შეიწევს, - რომ არ გვინდოდეს, ძალათ მოგვადევნა კარზედ. მაგრამ სად არის ეს ბედი, ვინ შეგვასწრებს იმ ნეტარებითს დროებას, როდესაც დავტკებოდეთ და ვნეტარებდეთ ერთმანერთის სიყუარულით. მართლად და, სანატრელია ეს უძვირფასესი ხალხის საუნჯე. ჩვენგან ძრიელ

შორს მირბის. არ გვეკარება ახლო, არ ვიცი, რა მიზეზით? თითქოს დღე და დღე ხალხი ნათლდებაო, — თუ ნათლდება, მაშე ეს რა ანბანია ჩუპნ თაეს. — ბევრი ვიცი თ მე და ჩენ მკითხველო, კაცი, რომელიც თავის თავს განათლებულს უწოდებს, და საზოგადო კეთილ საქმეში არა ვითარ მონაწილეობას არ მიიღებს? ბევრი, ძრიელ ბეკრი ვიცი, რომ დღეს ჩუპნთან არის, დღეს თითქოს ძმობას გვიწევს, და ხვალ თუ პატარა მოემატა რამე, ზედაც აღარ შემოგვხვდება. გზავდ რომ შეგხვდეს, თავის დაკერასაც აღარ გალირსებს; სად არის აქ განათლება? როდესაც ძვანის, ის შენი და ჩემი თანა მოძმე ქართველი, რომელიც ჩემობს განათლებას, თუ შეხვდა დრო და შემთხვევა ჩაგვანთქობს ერთის შემობერებით, რომ შეეძლოს რამე. და თუ ამ მე და შენის ჩანთქობით, იმას მიემატა რამე, მაშინ მე გარწმუნებ დასაქლავადაც არ დაგეინდობს.

ეჰ, ჩემო მკითხველო! მე, საწყალი მოჩილი და მოსამსახურე შენი, ისეთი სწეული კაცი ვარ, რომ გული სისხლით მვესება ხოლმე, და ეს სისხლი რომ წაშოვანოხიო, მგონია რომ შაეს ნახშირზედ, უმეტეს შავად გეჩვენოს; — მკლავები? ჩემს მკლავებში ნიკრისის ქარია გაჩენილი, — ეს ისეთი სენი არის, რომ ნურა ქრისტიანს ნუ გაუჩნდეს, ეს სენი არის მიზეზი, რომ ვერასა ვწერ რიგანს. ბატონო და, რას დაეწერ? დაეწეობ თუ არა წერას ჩვენს ნაკლულევანებაზედ, მაშინვე გამივლევებს ისე, რომ შეტი გზავდ არ არის გლი უნდა ავილო წერისაგან. — ჩუპნში, ყოფილა ძველათ ჩვეულება და ეხლაც იციან სოფლებში, ქალაქშიაცკი ზოგი

ერთა, რომ ახალ წლის დღეს, გათენებისას ტაბლა გამო-
აქვთ, ზედ ტკბილეული აწყვია, ხატი, სამთლები წმინდა
ანთია, — ოჯახში, რომელიც თავი კაცია, ოჯახულობას მი-
ულოცავს და ყველას თაფლით დააბერებს: ესე ტკბილად
დამიბერდიო. ყველინი ერთობ, ახლანდელი ხალხნი ამ ჩვეუ-
ლებას ტუტუცურს ჩვეულებას უწოდებენ. თუთან მე და
მენცა მკითხველო, მაგრამ, რომ კარგათ დაუფქრდეთ, ეს
ჩვეულება, დიდ გონიერული და ჭკვიანური ჩვეულებაა. ჩვე-
ნი მამაპაპანი, როგორც საქმით გამოდის, ჩვენზედ უფრო
ბევრით გამოცდილები ყოფილან. — აბა ჩემო მკითხველო,
ეს ჩვეულება ცხადათ არ ამტკიცებს იმათ გულმხურ-
ვალედ სურვილს ერთობაზედ, სიტკბოებით ცხოვრებაზედ და
სიყვარულზედ? და რა არის ეს ჩვეულება? განა რისთვის
არის ძველათგან შემოტანილი ჩვენში? ზოგნი მიაწერენ ამ ჩვე-
ულებას ამაოთ მორწმუნებას, — ვითომც, რომ არ გაეტანა
ტაბლა; ანუ გაეტანა ცუდის ფეხის და ცუდის ბედის კაცს,
უეჭველად ის წელიწადი იმ ოჯახში სრულებით უბედურათ
გაივლიდა, ანუ დანიანდებოდნენ სიკვდილით, ან სიღარიბით
და სხეთა რითამე. არა, საყვარელო მკითხველო, თუ მორს
დამნახავი ხარ, ცხადათ შეიტყობ, რომ ეს არის ჭკვიანის
კაცისაგან მოგონებული ხალხისათვის, რომ სიტკბოებით
განეტარებინათ ერთმანეთთან ახალი წელწადი. „ნუ დაკარ-
გავ ძველსა გზასა, ნურცა ძველსა მეგობარსაო..“ მაშ მცა
ამ მიზეზით და არა ამაოთ მორწმუნების მიღევნით, მო-
ვიგონებრა ძველს ჩვეულებას, ტაბლა ხელში, ყოვლის სიტ-

კბობით საესეთი; მოგვეგები და გეტყვი, ღმერთმა ინებოს ასე ტყბილათ განატარო ახალი წელიწადი და არა მხოლოდ ახალი, მრავალი და მრავალი წლები, რომელიც მოგველის წინ. ღმერთმა ინებოს ჩამოეარდეს ჩვენში სიყვარული სიტყვებითი, ერთობა და თანხმობა. ამ პირველს იანერის ნომერში ამაზედ მეტს თავს ვეღარ შეგაწყენ მკითხველო, რომ არა თქვა, ვინიცობა არის, წამომცდეს ჩამე ჩვენის თავის ჩირქეზედ ლაპარაკი, დაგვეყვებებო, და შემდგომში კი, ესე იგი მეორეს ნომრისათვის, უნდა კი უსათუოთ მოვილაპარაკნეთ ჩვენის საზოგადო ნაკულეგანების მიხეზზედ. საგანი ბევრი გვაქვს სალაპარაკო, უფრო ამ წელიწადს, რომ ახალი რეფორმების შემოტანა იწყობა ჩუპნში; ჩუპნთვსაც სათაქილო უნდა იყოს, რომ ჩვენი ზნეობაც არ დავეყენოთ ახლის რეფორმების კვალზედ — მეორედ ნახვამდინ.

გაზეთის „კავკასის“ გამოცემის მთავარი პროგრამა 1868 წელს.

ამ წლითგან გაზეთი „კავკასის“ გამოვა სრულებით სხუა გვარად. აქამდინ გამოდიოდა კვირაში ორჯელ, დღეის შემდეგ გამოვა სამჯერ, დიდი თაბახი (ბირჟეის ველომოსტების სიერკით). სახაზინო დამატება (კავკასის ვესტნიკი) იქნება საკუთარს ნაწილში დაბეჭდილი, თვთანვე იმავე „კავკასის“ თაბახზედ. ყოველს სამს თვეში ერთხელ ხელის მომწერნი მიიღებენ თითო წიგნს, საკუთრად შეკრულს, რომელიც შეადგეს სამს და მეტსაც დიდი ტანის თაბახს, რომელსაცა ერქმევა „საკუთარი დამატება კავკასიზედ“; ამ წიგნებში დაბეჭდილნი იქნებიან მკვიდრი სალიტერატურო თხზულებები იმ გვარნი, რომელთა

დაბეჭვდა გაზეთში არ შეიძლება თავისის სიერცისა გამო;
ოთხჯერ გამოვა ეს წიგნი მრთელის წლის განმავლობაში
და შეადგინენ ოთხნი ერთს ტომს, ორასზედ მეტს გვერდსა.

რა შევეკარით კონტრაქტით კავკასის ნამესტნიკის უმაღლეს
მმართველობას ოთხის წლით, ჩუპნ მოვიხმარებთ ყოველს ლო-
ნის-ძიებას ავამაღლოთ ღირსება ჩუპნდარწმუნებულს გაზეთის და
ვეცდებით მესქნათ თავის დანიმნულების ღირსი. ბეჭვდის უფლებას
და ჩვენს მოვალეობას აღვასრულებთ პატროსნებით.

კავკაზი და კავკასის იქითი მხარე სისწრაფით მიღას წარმატე-
ბაში. მოქალაქეობა შეეღას იმ ადგილებში, რომელ არ არის გე-
რეთ დიდი ხანი, იმყოფებოდა თითქმის პირველ კეყყის მექმნის
ხალხთ მდგომარეობაში, იმ მთებში; რომლისთვის დახმული იყო
ყოველი განათლება, გვესმის რუსული ენა, დაიდგინების გამგე-
ბლობის წესი; მოჰყვდარი საუკუნოდ ომიანობა, აღარ უშლის
კეთილ იმედს, მშუილობიანს შემოტანას კავკაზის მხარეზედ
ახალის წესებისას. ამ მხარის გუბერნიები და უეზდები, თან
და თან შეიმატებენ მოქალაქურს და კეთილზნეობითს მიმარ-
თულებას, აქედანა სჩანს მოვალეობა გაზეთისა, თუ როგორ
დაწერილებით უნდა აცნობებდეს მკითხველს ყოველთ საგანთ,
რომელნიც ღირსნი არიან ყურადღებისა. ეს მოვალეობა ჩუპნ
უნდა აღვასრულოთ შეურყეველად, სადამდისაცკი მოგვიემს
ნებას ადგილობრივი გარემოება.

ამას გარდა მოვალედ ვრაცხთ ჩუპნი გაზეთს დაეყენოთ
გუშაგათ ამ მხარეს. „კავკაზი“ უნდა დარცადეს „კავკაზმა“
ყოველის სიცრუისა და გადაყეთებისაგან, რომელიცა იბეჭვდება
უცხო ქოყნას წიგნებში და გაზეთებში, აგრეთვე ზოგჯერ
ჩუპნ სამშუბაროდ თვით რუსეთშიაც — ავტორთაგან, კარგათ
ვერ უცნიათ ჩუპნი მხარე და თუ უცნიათ რამე ისიც

ცულის მხრივ. ჩუპნი ოცის წლის განმავლობაში კავკაზში ცხოვრება, კვადლევს შეძლებას, დავადგინოთ ქვემოატიტება და ვიყენეთ რუსეთისათვის მოანბენი, სარწმუნო ცნობაებისა კავკაზის მხარეზე.

„კავკაზში“ დაიბეჭდებიან შემდგომი სტატიები:

1. ოფიციალური ცნობა. ამ ნაწილში დაიბეჭდებიან უმალესნი ბრძანებანი სამსახურში, წარმატება მოსამსახურე პირთა; განწესება ჩინონიკებისა და ჯილდოები პირველის ოთხის კლასის ჩინონიკებისა მრთელს იმპერიაში; ბრძანებები მის იმპერატორებისათს უმალესობა კავკაზის ნამესტნიკისა; მთავრობის განკარგულება და განცხედებები კავკაზის ნამესტნიკის უმთავრესის განმგებლობისა.

2. ტფილისის საქალაქო ხრონიკა ცნობა, თუ რამე მხებდა ქალაქში შესანიშნავი, საზოგადო ცხოვრებაზე, თუ აგრეთვე წარმოდგენაზედ და საზოგადოდ სტატიები საერო და სასულიერო მიმართულების შესახებ.

3. შინაგანი ცნობა: აქ დაიბეჭდება კავკაზის კორესპონდენცია სსტა და სსტა აქაურის ქალაქების, უწდების და სოფლებითგან.

4. ცნობები სპარსეთიდან, შიის ოსმალეთგან და კოსტანტინეპოლითგან. გამოკრება გაზეთებითგან, რომელნიც გამოდიან ოსმალეთში და სპარსეთში, ოსმალურს, სომხურს და ფრანგულ ენებზედ ცნობები, რომელთაც მივიღებთ მოკლეს გზით კავკაზის კორესპონდენტებისაგან თაერიზიდგანან ისპაითგან, ყარსითგან, არზერუმით, ტრაპიზონით, ბათუმით და კოსტანტინეპოლითგან.

5. პოლიტაიური ცნობა ევროპიიდან და მრთელას ქვეყნიითგან.

6. ტელეგრამები.

7. სალიტერატურო ნაწილი: სტატიები ეტნოგრაფიული, სტატისტიკური, ეკონომიური, გეოგრაფიული და ისტორიული; კრიტიკული განრჩევა შესანიშნავის თხუშულებისა კავკაზის შესახებ; აგრეთვე ყველა წიგნების განრჩევა, რაც კი შეეხება ჩვენს მხარეს; ცნობები არხელოგიურის ნიეთებისა, თუ რამ აღმოჩნდება ეკაზიაში.

8, საეპოქო ცნობა, თბილისის ბაზრებზედ, ფასი მოსაყალისა, რომელიცა შეადგენს ვაჭრობას; მანეთის კურსი; საეპოქო ცნობა სხვა და სხვა მხრებიდგან, აგრეთვე რუსეთითგან, სპარსეთითგან და ოსმალეთგან, ცნობები შავის და კასპიის ზღვის ხომალდების შესახებ, აგრეთვე ოლგისა და რიონისა, ნიჟეგოროლის იარმუკაზზედ, ბირჟების ცნობა რუსეთითგან და ევროპითგან, კურსები, ფონდები და აკციები.

9. სსტა და სსტა ცნობა. მოკლედ ცნობა სალიტერატურო, რუსეთში და ევროპაში,

10 სახაზინო დამატება. ამ ნაწილში დაიბეჭდება ის, რაც იბეჭდებოდა კავკაზის ვესტნიკში, ესე იგი: ფოდრაბები, გასყიდვა, სყიდვა მამულებისა და სსტა.

11 კერძობითი განცხადებები.

ამას გარდა ყოველს ნოჰერში იქნება საეარსკელათ შრიცხველო ცნობები, აგრეთვე ცნობა ვინცა ვინ შემოვა და გავა ქალაქითგან შესანიშნავი პირი. ფასი გაზეთისა: გაუზაენელად წელიწადში 12 მან. ნახევარ წელიწადს 6 მან. ოთხ თვეში 4 მან. და 50 კობ, გაუზაენით წელიწადში 12 მან. და 50 კობ. ნახევარ წელიწადს 6 და 50 კობ. ოთხ თვეში 5 მან.